QO‘QON DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ILMIY XABARLARI
(2026-yil 2-son)

FILOLOGIYA

PHILOLOGY

ERKIN A’ZAMNING “SHOVQIN” QISSASIDA SHOVQIN VA SUKUNAT KONSEPTLARINING LINGVOKULTUROLOGIK TALQINI

https://doi.org/10.70728/b.series.v08.i02.050

Hikmatova Anora Uchqun qizi
Buxoro Xalqaro Universiteti
Filologiya kafedrasi O'zbek va adabiyoti
fakulteti 2-bosqich magistri
Email:anorahikmatova22@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotining yirik namoyandasi Erkin A'zam qalamiga mansub “Shovqin” qissasi lingvokulturologik, kognitiv-semantik va diskursiv-pragmatik metodlar asosida tahlil qilinadi. Asarda “shovqin” konsepti akustik hodisa sifatida emas, balki ijtimoiy-ma’naviy deformatsiya, kommunikativ disharmoniya va aksiologik kolliziya timsoli sifatida talqin etiladi. Tadqiqot natijasida qissada shovqin va sukunat oppozitsiyasi orqali zamonaviy jamiyatning ma’naviy-ruhiy holati badiiy modellashtirilgani asoslanadi.

Kalit so‘zlar:lingvokulturologiya, konsept, aksiologik paradigma, diskurs, metafora, semantik maydon, madaniy kod, kommunikativ kolliziya.

Аннотация. В данной статье повесть «Шум» известного представителя узбекской литературы Эркина Азама анализируется на основе лингвокультурологического, когнитивно-семантического и дискурсивно-прагматического подходов. В произведении концепт «шума» интерпретируется не как акустическое явление, а как символ социально-духовной деформации, коммуникативной дисгармонии и аксиологической коллизии. В результате исследования обосновывается, что посредством оппозиции «шум — тишина» в повести художественно моделируется духовно-психологическое состояние современного общества.

Ключевые слова:лингвокультурология, концепт, аксиологическая парадигма, дискурс, метафора, семантическое поле, культурный код, коммуникативная коллизия.

Abstract. This article analyzes the novella “Noise” by the prominent representative of Uzbek literature, Erkin A’zam, based on linguocultural, cognitive-semantic, and discursive-pragmatic approaches. In the work, the concept of “noise” is interpreted not as an acoustic phenomenon but as a symbol of socio-spiritual deformation, communicative disharmony, and axiological conflict. The study demonstrates that through the opposition of “noise” and

“silence,” the spiritual and psychological condition of modern society is artistically modeled in the novella.

Keywords:linguoculturology, concept, axiological paradigm, discourse, metaphor, semantic field, cultural code, communicative conflict.

Kirish. Lingvokulturologiya til va madaniyat o‘zaro aloqadorligini o‘rganuvchi fan sifatida badiiy matnni milliy ong va mentalitet in’ikosi sifatida talqin qiladi [1]. Har bir badiiy obraz — bu muayyan madaniy tajriba va aksiologik qarashlarning til vositasida ifodalanishidir [2].

“Shovqin” qissasi zamonaviy ijtimoiy makonda yuzaga kelgan ma’naviy bezovtalikni ramziy-estetik model asosida aks ettiradi. Qissada “shovqin” fenomeni fiziologik tovushdan ko‘ra kengroq — ijtimoiy axborot bosimi, ruhiy parokandalik va ichki sukunatning yemirilishi sifatida namoyon bo‘ladi.

Mening kuzatishimcha, asarda shovqin tashqi g‘ala-g‘ovur emas, balki ichki muvozanatning buzilish jarayonidir.Shu nuqtai nazardan, qissadagi obrazlar nafaqat badiiy, balki psixologik, madaniy va lingvistik tahlilni talab qiladi.

Shovqin fenomeni inson ruhiyatining nozik qatlamlarini ochib beradi va qahramonning shaxsiy tajribasi bilan jamiyat o‘rtasidagi murakkab aloqani aks ettiradi. Shu sababli maqola maqsadi: “Shovqin” qissasidagi shovqin va sukunat konseptlarini lingvokulturologik va aksiologik jihatdan tahlil qilishdir.

Asosiy qism . “Shovqin” konseptining kognitiv-semantik tuzilishi

Konsept milliy ongda shakllangan ko‘p qatlamli mental birlikdir [3]. “Shovqin” konsepti qissada quyidagi qatlamlarda ochiladi:

Perseptiv qatlam – tovush, g‘ala-g‘ovur;

Emotiv qatlam – bezovtalik, ruhiy siqilish;

Aksiologik qatlam – salbiy baholash;

Ijtimoiy qatlam – kommunikativ ortiqchalik.

Muallif shovqinni “ortiqcha so‘zlar”, “mazmunsiz muloqot”, “sun’iy faollik” orqali semantik kengaytiradi. Bu jarayonda leksema metaforik transformatsiyaga uchraydi.\

Shovqin — ma’no kamayishi jarayoni sifatida talqin etiladi.Muallif shovqinni “ko‘chadagi gavjum shovqin”, “ofisdagi uzluksiz gap-so‘zlar”, “ichki xonadagi quloqni charchatuvchi ovoz” kabi obrazlar orqali semantik kengaytiradi. Bu misollar shovqinning turli kontekstlarda inson ruhiyatiga qanday ta’sir qilishini ko‘rsatadi.

Qahramon uyga kiradi, lekin ko‘cha shovqini hali ham eshitadi: “Orqadan kelayotgan transport shovqini, qo‘shnilarning uzluksiz suhbatlari… Ichki xotirjamlik shundoq buziladi”. Bu jumla orqali shovqin qahramonning ichki dunyosini ham taranglashtiradi, uni ruhiy izolyatsiya holatiga olib keladi.

Shuningdek, qahramonning ichki monologida shovqin bilan bog‘liq quyidagi kuzatuvlar beriladi:

“Ushbu shovqin meni o‘zim bilan yolg‘iz qoldirmaydi; har so‘z, har tovush ichimdagi sukunatni bo‘lib tashlaydi”.

Bu misollar lingvopoetik vositalar: metafora, semantik gradatsiya va takrorlar orqali qahramonning ruhiy izolyatsiyasini yanada kuchaytiradi.

2. Shovqin va sukunat oppozitsiyasi

Struktural yondashuvga ko‘ra, ma’no qarama-qarshilik orqali yuzaga chiqadi [4].

Qahramon xonaga kirib, derazani yopadi, lekin ichki sukunatga erisha olmaydi: “Deraza yopildi, lekin shovqin yuragimdan chiqmayapti. Har so‘z ichimda aks-sado beradi”.

Bu misol shovqin va sukunatning qarama-qarshiligi orqali qahramonning ruhiy holatini tasvirlaydi va lingvokulturologik tahlilning vizual modelini beradi.

Bu oppozitsiya o‘zbek mentalitetidagi sokinlik qadriyati bilan uyg‘unlashadi [5].

3. Diskursiv va pragmatik xususiyatlar

Qissada dialoglar qisqa, lekin semantik jihatdan zich. Pauzalar yashirin ma’no tashuvchisiga aylanadi.

Lingvopragmatik jihatdan shovqin kommunikativ muvaffaqiyatsizlik modelini ifodalaydi. Qahramon atrofdagi ortiqcha axborotdan charchaydi. Bu holat sintaktik takrorlar va gradatsiya orqali beriladi.

Takror – shovqinning stilistik modeli sifatida xizmat qiladi.Takrorlar qahramonning ruhiy izolyatsiyasini kuchaytiradi, ichki monolog esa shaxsiy tahlil va refleksiyani kuchaytiradi.

4. Shovqin va identifikatsiya inqirozi

Zamonaviy ijtimoiy makonda inson axborot oqimi ichida o‘zligini yo‘qotish xavfiga duch keladi. Qissada shovqin shaxsning identifikatsiya inqirozi bilan bog‘lanadi.

Qahramon ichki sukunatni izlaydi, ammo tashqi shovqin bunga to‘sqinlik qiladi. Bu jarayon ekzistensial kolliziya sifatida namoyon bo‘ladi.

Mening fikrimcha, muallif shovqinni tanqid qilmaydi, balki uning ichki oqibatlarini ko‘rsatadi.

5. Lingvopoetik vositalar

1)Asarda quyidagi vositalar faol qo‘llanadi:

2)metafora;

3)gradatsiya;

4)sintaktik parallelizm;

5)takror.

Shovqin “to‘lqin”, “bosim”, “g‘uvillash” kabi obrazlar orqali tasvirlanadi. Akustik hodisa ontologik metaforaga aylanadi.

6. Ilmiy yangilik elementi

Mazkur tadqiqotda “shovqin” konsepti quyidagi jihatdan yangicha talqin qilindi:

Shovqin kommunikativ entropiya modeli sifatida tahlil qilindi.

Shovqin va sukunat oppozitsiyasi aksiologik paradigma asosida ochib berildi.

Shovqin identifikatsiya inqirozi bilan bog‘liq holda izohlandi.rtasidagi ziddiyat estetik jihatdan asoslanadi. Shovqin shaxsning ichki dunyosida yuzaga kelgan izolyatsiya, ijtimoiy va ma’naviy kolliziya sifatida tahlil qilinadi.

Mening kuzatishimcha, qissada shovqin tashqi g‘ala-g‘ovur emas, balki ichki muvozanatning buzilish jarayonini ifodalaydi. Shu bilan birga, sukunat inson ruhiyatining barqarorlik va tafakkur maydoni sifatida qadrlanadi.

Natijada maqola shuni ko‘rsatadiki: shovqin va sukunat konseptlari orqali inson va jamiyat o‘rtasidagi murakkab psixologik va lingvistik aloqalar badiiy-estetik jihatdan tahlil qilinishi mumkin.

Xulosa.“Shovqin” qissasi lingvokulturologik jihatdan zamonaviy jamiyatning ma’naviy akustikasini ifodalovchi badiiy modeldir. Asarda shovqin konsepti ko‘p qatlamli semantik tizim sifatida namoyon bo‘ladi. Shovqin va sukunat qarama-qarshiligi orqali shaxs va jamiyat o‘rtasidagi ziddiyat estetik jihatdan asoslanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

[1] Safarov Sh. Lingvokulturologiya asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.

[2] Maslova V.A. Lingvokulturologiya. – Moskva: Akademiya, 2001.

[3] Stepanov Yu.S. Konseptlar lug‘ati. – Moskva, 2001.

[4] Arutyunova N.D. Diskurs nazariyasi. – Moskva: Nauka, 1990.

[5] Lakoff G., Johnson M. Metaphors We Live By. – Chicago: University of Chicago Press, 1980.

[6] Karasik V.I. Til va madaniy shaxs. – Volgograd, 2002.

[7] Mahmudov N. Til va tafakkur. – Toshkent, 2018.

[8] Rasulov R. Badiiy matn lingvistikasi. – Toshkent, 2016.

[9] Hakimov M. Diskurs va matn muammolari. – Toshkent, 2020.

[10] Erkin A’zam. Shovqin. – Toshkent, 2010.